

lighed derved, at Peder Syv, som satte høj Pris paa Ravns rhythmologiske Forsøg, ogsaa fremhæver de fire danske Skjæmte-digte som ypperlige poetiske Arbejder.

Af Enkeltheder kunde der maaske nok endnu være et og andet at bemærke i Anledning af Prof. Daaes smukke Monographi¹⁾; men jeg skal dog standse her, da det ikke har været min Hensigt at gjøre dybere Studier over Emnet, men kun at henlede danske Læseseres Opmærksomhed paa Skriftet, og som Ven af Literaturhistorien at bringe en Tak derfor.

H. F. Rørdam.

J. Paludan: Det høiere Skolevæsen i Danmark, Norge og Sverig. En sammenlignende historisk Fremstilling, udarbejdet efter Opfordring af Bestyrelsen for det Letterstedtske Fond. Kjøbenhavn 1885. XVIII + 809 SS.

Idet jeg henleder Læsernes Opmærksomhed paa det ovennævnte Arbejde, er det ikke fordi jeg har sat mig som Opgave at give en indgaaende Kritik deraf. Jeg fremsætter kun nogle Betragtninger, som Læsningen af dette Værk har fremkaldt,

¹⁾ S. 40—42 er saaledes meddelt Uddrag af en mærkelig Skildring af sociale Forhold i Danmark i Slutningen af Christian IV's Tid efter et Haandskrift i det svenske Rigsarkiv; den fortjener at læses; men naar Udgiveren S. 41, Lin. 22 har læst *Lærdom og perfect*, da bør det sidste Ord sikkert rettes til *Profect* (Fremgang). — Naar Forf. S. 59, Not. 2 omtaler det som en Kjendsgjærning, at et Par af Danmarks Konger ikke skulle have forstaaet Dansk; da veed jeg ganske vist ikke, hvem der tænkes paa; men naar det oftere har været paastaaet, at Christian III ikke forstod Dansk, da beror det sikkerlig paa en Overdrivelse eller Misforstaaelse. Forskjellige Kjendsgjærninger, som det imidlertid vilde blive for vidtloftigt her at anføre, men som jeg maaske ved en anden Lejlighed skal komme tilbage til, gjøre det i højeste Grad sandsynligt for ikke at sige fuldkommen sikkert, at denne Konge maa have forstaaet Dansk. En anden Sag er det, om han har talt Sproget. Derfor vil det være vanskeligere at føre noget Bevis.

og knytter dertil nogle Bemærkninger vedkommende dets Anlæg og Form.

Det er en almindelig og vistnok berettiget Klage iblandt vore Studerende, at det er forbundet med store Vanskeligheder at vinde Overblik over de forskjellige Fagvidenskabers Udviklingshistorie herhjemme. For saa vidt som der holdes Forelæsninger over disse Videnskabers Historie ved Universitetet — og det er vistnok langt fra over dem alle —, ere disse i Reglen udarbejdede efter store tyske eller franske Værker, som give udførlige Fremstillinger af de vedkommende Fags Udvikling i de store Kulturlande, men som indeholde lidet eller intet om, hvad Danmark har ydet paa disse Omraader¹⁾. Dette Forhold maa, naar man vil bruge et mildt Udtryk, betegnes som sørgeligt. Men det vilde dog have staaet endnu slettere til i denne Henseende, dersom ikke N. M. Petersen havde skrevet sine „Bidrag til den danske Litteraturs Historie“: jeg maa dog her strax tilføje: „og naar han saa blot ikke var glempt“. Jeg har, efter at jeg igjennem de Studerende er bleven gjort opmærksom paa dette Misforhold, i de sidste Aar anstillet Undersøgelse derom nærmest ved Samtaler med Fagmænd, og har indvundet det sørgelige Udbytte af disse Undersøgelser, at meget faa af dem vide, at dette Værk er til, og

¹⁾ Man kan takke den livlige Forbindelse inellem Europas Videnskabsmænd i det 16. og 17. Aarhundrede, med det latinske Sprog som Mellemed, for, at vi dog for denne Periodes Vedkommende ere blevne tagne med i de store kulturhistoriske Oversigtsarbejder. Men medens Latinen dengang var os et Middel, hvorved vi kunde gjøre os gjældende overfor Udlandet, er den nu i vore Dage bleven en Hindring for Studiet af vor ældre videnskabelige Litteratur. Vore Fagmænd kunne næppe læse disse Skrifter fra det 16. og 17. Aarhundrede. Mange videnskabelige Udtryk forstaa de slet ikke. Derfor skyder man disse Arbejder til Side med den Paastand, at der er ingen Ting i dem, uden at man aner, hvor sørgelig denne Falliterklæring er. Man overlader andre Arbejdet; derfor var det ikke os men Tyskerne, der først paaviste Niels Hemmingsens Betydning paa Naturrettens Omraade, og derfor var det ikke os men Tyskerne, der først nævnedes Jak. Madsen Aarhus som „der älteste Phonetiker der Neuzeit“.

at endnu færre have nogen Anelse om, at det indeholder nogen Vejledning til Studiet af deres Videnskabers Historie. Og hvad angaar Udlaanet af dette Værk paa Universitetsbibliotheket, har jeg fundet, at det i Reglen kun søges af dem, der have taget Skolelærer- eller Skolelærerindeexamen og af dem, der forberede sig til sproglige Magisterkonferenser. Men Forklaringen ligger vel ikke saa fjærn. Da Kjøbenhavns Universitet for faa Aar siden holdt sin firehundrede Aars Jubelfest, holdtes der endnu ikke ved denne Landets eneste videnskabelige Højskole nogen sammenhængende Forelæsning over dansk Litteratur- og dansk Sproghistorie, noget, man dog skulde tro, at det danske Folk havde et billigt Krav paa. Dette er der dog raadet Bod paa i de sidste Aar, idet det sproghistoriske Studium har taget et glædeligt Opsving og drives med en sjælden Ihærdighed og Dygtighed, lige som ogsaa den ene af de nye ansatte Docenter i dansk Litteraturhistorie baade ved Forelæsninger og Øvelser arbejder paa at indhente det forsømte, medens den anden for Tiden ved Sygdom er forhindret i at gjøre sine meget omfattende Kundskaber frugtbringende for de Studerende. Men dermed er der dog ikke sikret Fagvidenskabernes Historie en fyldestgjørende Behandling, da man ikke kan fordre, at Docenten i almindelig Litteraturhistorie skal være i Besiddelse af den specielle Fagdannelse, som en saadan Behandling maa forudsætte. Jeg skal dog ikke her føre denne Undersøgelse videre; jeg indskrænker mig til at paapege dette Misforhold og vender mig nu til det, der ligger nærmest for i denne Anmeldelse, nemlig Opdragelsens eller Pædagogikens Historie i Danmark, idet jeg forudskikker den Bemærkning, at det ikke maa glemmes, at den, naar den ellers er rigtig behandlet, skal give os en Afspejling af de store aandelige Brydninger, som Slægterne have gennemgaaet i de løbende Tider. For først at give et Exempel paa, hvorledes den tidligere har været behandlet hos os, skal her tages et Afsnit af S. Heegaards iøvrigt fortrinlige Værk om Opdragelsen¹). S. 580 skriver han om Opdragelsens Historie under Christian IV:

¹) S. Heegaard: Om Opdragelse. Kbh. 1880. Det her anførte Afsnit er uforandret i den nye Udgave.

•Kristian den fjerdes (1588—1648) rastløse Virksomhed omfattede ogsaa Undervisningsvæsenet. Universitetets Indkomster forøgedes, og nye Professorater bleve oprettede, saa at der kunde holdes Forelæsninger over Historie, Geografi og Naturvidenskaber, som tidligere havde været forsømte. En botanisk Have og et Anatomitheater oprettedes; til astronomiske Iagttagelser opførtes •Runde Taarn•, og Regensen byggedes til Bolig for uformuende Studenter. Latinskolerne Virksomhed søgte han at fremme dels igjennem Skoleanordningen af 1604 og Skolereglementet af 1631 (eller 1632), dels igjennem en Forbedring af Lærebøgerne: desuden blev der ved Latinskolerne i Roskilde, Ribe, Aarhus, Lund og Kristiania oprettet Gymnasier, som dannede en Overgangsform til Universitetet. Ved Siden af Frederik den andens lærde Skole i Sorø blev der sammesteds grundet et ridderligt Akademi (1623), for at de unge adelige kunde finde den Undervisning og Uddannelse i Hjemmet, som de paa hin Tid i stort Antal søgte ved fremmede Universiteter. Ved Oprettelsen af Akademiet benyttede Kongen især den lærde Holger Rosenkrantz (1574—1642), som iøvrigt virkede meget for Oplysning dels som Forfatter, dels ved at samle unge Mænd om sig og vejlede dem i deres Studier og endelig ved Rejsestipendier til Studerende og Gaver til Skolerne. Paa sit Gods skjænkede han en Bondegaard til Almueskole. Almueundervisningen var fremdeles kummerlig, og den aandelige Bevægelse til Gunst for Modersmaalet, som begyndte med Reformationen, tabte efterhaanden sin Betydning. Tysk var under de fleste af Kongerne Høfsprog, og Latin anvendtes i den største Del af Literaturen. •

En saadan Fremstilling kunde maaske tilfredsstille, dersom den fandtes i en større Haandbog i Fædrelandshistorien, men hvor er den dog ikke flad, naar Spørgsmaalet gjælder Opdragelsens Historie. Er det ikke som naar en Forfatter skulde give os en Fremstilling af Agerbrugets Udvikling i Danmark, og han saa istedetfor fortalte os om, hvorledes man byggede Lader. For yderligere at fremhæve Skjævheden i denne Fremstilling skal her endnu tilføjes, at man faar forholdsvis mere at vide af Forfatteren om, hvad Ernst den Fromme af Gotha eller en Fyrst Rakoczi i Ungarn har gjort for sit Skolevæsen, end om, hvad Christian IV har gjort for sit. Man maa dog med Forundring spørge, om der da slet ikke har været nogen aandelig Bevægelse her i Landet paa den Tid, om da ingen af de nye Ideer, der kom frem dengang i Udlandet netop paa Opdragelsens Omraade, naaede herind og optoges og omsattes

paa en ejendommelig Maade her hos os. Vi skulle senere komme tilbage dertil og her kun foreløbig fremhæve, at Tidsrummet 1560—1648 er den vigtigste Periode i den nyere Tids Kulturhistorie, idet den har en grundlæggende Betydning for hele den følgende Udvikling. Vi vende nu tilbage til Heegaard og hans Fremstilling for at give en Forklaring af, hvorledes den har faaet denne Form.

Vi have til Nabo imod Syd et stort, livligt og driftigt Kulturfolk, som særlig godt forstaar, hvad Oversigt og Overblik har at betyde for et Kulturliv, og udrustet, som det er, med fortrinlige aandelige Kræfter finder det altid Tilfredsstillelse for sin Trang i denne Retning. Aar efter Aar eller i ethvert Tilfælde med meget korte Mellemlum fremkommer det ene store Værk efter det andet, som giver Udsigt over den fremskridende Udvikling paa Kulturlivets forskellige Omraader¹⁾. Vi maa beundre denne mærkelige Arbejdskraft, der styrkes og regelbindes under en grundig videnskabelig Kritiks Tugt, men vi maa ikke være blinde for, at den trykker og lammer vor egen. Der er en stor Fare i dette, at man altid kan gaa til disse Værker og søge sine Oplysninger. Man vænnes derved altfor let til at forvexle Excerptering med videnskabeligt Studium, og derved sløves Ævnen til selvstændig Forskning. Uden om sin Fremstilling af Pædagogikens Historie i Danmark har Heegaard en fortrinlig Ramme, der giver en klar og tydelig Oversigt over Skolebevægelserne hos de store Kulturfolk. Den har til Grundlag K. v. Raumers og K. Schmidts Geschichte der

¹⁾ Saa vidt jeg véd, er der den Bestemmelse ved flere udenlandske Universiteter, at de, som ønske at disputere, skulle, naar deres Afhandling er antagen, først underkaste sig en Prøve dels i Filosofiens Historie, eller dog maaske kun i et enkelt Afsnit deraf, og dels i deres Fagvidenskabs Historie i deres Fædreland. Maaske vilde det være heldigt, om en lignende Bestemmelse blev optaget ved vort Universitet. Dersom det ellers ikke blev en ren Skinprøve, vilde den vistnok blive vanskelig nok at komme over baade for Examinator og Examinand. Man tænke f. Ex. paa en Examination i Filosofiens og de filosofiske Studiers eller den theologiske Fortolknings Historie i Danmark.

Pædagogik foruden nogle danske Monografier, der paa et Par enkelte nær ere udarbejdede efter tyske Kilder. For saa vidt har Arbejdet ikke krævet anden Kraftanstrengelse end den, der forudsættes for at kunne indordne Stoffet i den Form, den historiske Fremstillings Begrænsning fordrede. Men da han naaede frem til Behandlingen af de danske Forhold, stod han stille. Det var ikke, fordi der ikke var Stof nok, men det laa ubearbejdet hen, eller for saa vidt som det var bearbejdet, kunde han ikke faa Øje paa det. Hans eneste Kilde til det ovennævnte Afsnit af Opdragelsens Historie er „A. H. Niemeyers Grundsætninger for Opdragelse og Undervisning. Med et Tillæg af F. H. Guldberg, 2. Del, Kbh. 1801.“ Han havde ingen Anelse om, hvormeget der er fremdraget netop til Belysningen af Christian IV's Tidsalder i de firsindstyve Aar, som ligge imellem det nævnte Værk og vore Dage. Heegaard var en flittig Mand, der ikke blev træt af at søge Oplysninger og Vejledning hos de Mænd, han ansaa for særlig kyndige paa Opdragelsens Omraade; det er derfor højst sandsynligt, at disse Mænds Kjendskab til det foreliggende Stof har været lige saa begrænset. Men det skal fremhæves til hans Undskyldning, at han ikke selv havde valgt sig den Opgave, at skrive om Opdragelsen. Det var et offentligt Hverv, der var ham overdraget, og han optog det med en sjælden Ihærdighed og satte sine bedste Kræfter ind derpaa. Hans Afhandling om Opdragelsens Maal og Methode vil blive staaende som et af de bedste Arbejder, der ere fremkomne herhjemme paa Pædagogikens Omraade. Men Opdragelsens Historie kunde han ikke magte. Men som det her gik med Opdragelsens Historie, saaledes gaar det med alle de andre Videnskabers Historie herhjemme, maaske med Undtagelse af en ganske enkelt. Og naar man saa gjør sig bekendt med de store Oversigter, som fremkomme i Udlandet over Videnskabernes Historie hos de forskjellige Kulturfolk, vil man, som ovenfor bemærket, som oftest forgjæves søge Danmarks Navn. Grunden dertil er ikke den, som man saa ofte fremhæver, at vi blive oversete, men Grunden er den, at man intet ved derom. Skylden er vor egen. Selv have vi hidindtil vidst meget lidt derom, og vi

kunne ikke fordre, at Fremmede skulle gjøre Arbejdet for os. Men saa vidt maa et lille Kulturfolk ikke lade det komme. Det maa atter og atter minde Verden ikke blot om, hvad det yder for Øjeblikket, men ogsaa om, hvad det har ydet i de forskjellige tidligere Perioder. Det har Betydning ikke blot udadtil men ogsaa indadtil, naar det gjælder om, at styrke et Folks nationale Selvfølelse. Man har igjennem de store Industristillinger faaet Beviser for, hvad Danmark har kunnet yde, selv om det ikke har været stærkt repræsenteret, og de trykte Oversigter, som man flere Gange i Anledning af disse eller lignende Udstillinger har ladet udarbejde over forskjellige Grene af den industrielle Virksomhed eller over Ydelser paa lignende nærbeslægtede Omraader herhjemme, have særlig bidraget til at henlede Udlandets Opmærksomhed paa vort lille Land. Men paa Aandslivets Omraade i snævrere Forstand have vi hidindtil i høj Grad savnet Bestræbelser i lignende Retning. Maatte det ikke vare for længe, inden vi begyndte at tage denne Opgave op. C. Nyrop har i sine fortrinlige Arbejder paa Industriens og Lavsvæsenets Omraade tilfulde godtgjort, at Stoffet er rigt nok til Stede, naar man blot har Interesse for at drage det frem; skulde det samme da ikke ogsaa gjælde for de forskjellige Fagvidenskabers Vedkommende?¹⁾

Hvad Skolens og Opdragelsens Historie angaar, har Dr. Paludans store Værk dog nu for en meget væsentlig Del raadet Bod paa de ovenfor paa pegede Mangler og Skjævheder. Forfatteren har stillet sig den Opgave, at give en fuldstændig Fremstilling af det højere Skolevæsen i de tre nordiske Riger særlig i det 19. Aarhundrede samt en derpaa bygget Sammenstilling af dets nuværende Tilstand i alle tre Lande. En selvstændig Behandling af Skolens Historie før dette Aarhundredes Begyndelse ligger altsaa udenfor Planen. Hvad Værkets Anlæg

¹⁾ Dersom man vilde gjøre et Forsøg med en Udsigt over f. Ex. Sproggranskningens, Oldforskningens, Matematikens eller Fysikens Historie her i Danmark, vilde man dog maaske kunne overbevise sig selv og Verden om, at vi som Kulturfolk have en egen Opgave at løse paa disse Omraader og ogsaa have løst den.

angaar, udtaler han selv, at det maaske kunde have været rettest helt igjennem at behandle alle tre Landes Skolevæsen under et, inddele Stoffet efter visse Hovedpunkter i Skolens Organisation og parallellisere den historiske Udvikling indenfor disse. Havde han valgt denne Fremgangsmaade, vilde han vistnok have sikret sig langt flere Læsere udenfor de egentlige Fagmænds Kreds. Den solide Grundighed, som er ejendommeligt for Forfatteren, gjør sig ogsaa gjældende overalt i dette Arbejde, men denne Grundighed har medført, at han i visse Afsnit kommer til at brede sig for meget i Enkeltheder; man savner faste Holdepunkter og har Vanskelighed ved at vinde Overblik. Jeg skal dog ikke i denne Henseende gaa i Rette med Forfatteren, saa meget mindre som jeg forudsætter, at Hovedafsnittet af dette Værk vil blive Gjenstand for indgaaende Anmeldelser i de pædagogiske Tidsskrifter.

Forud for sin Skildring af Udviklingen i det 19. Aarhundrede har Dr. Paludan givet en længere Indledning. Han har følt, at han begyndte, saa at sige, paa bar Grund, naar han ikke søgte sit Udgangspunkt længere tilbage i Tiden, og han giver derfor en Udsigt over Skolevæsenets Udvikling siden dets Grundlæggelse i Middelalderen. Han har her lagt Stoffet til Rette med megen Omhu. Fremstillingen er klar og tydelig, og Hovedpunkterne i Udviklingen ere godt betonedede. Han viser, hvorledes Middelalderens Skole som et Led af Kirken var Staten uvedkommende, og at den formelle theologiske Dannelse var dens eneste Formaal. Forholdet var ens overalt, den eneherkende katholske Kirke med det samme — det hellige, latinske — Sprog og med de samme Love dannede et stort Fællesrige, der ikke lod Rum tilovers for nationale Ejendommeligheder. Først med Bogtrykkerkunsten kom der større Flugt i Tankelivet, og Humanismens Ideer førte en ny Luftning hen over de stillestaaende Vand. Fra den Tid af begynder den Uro og Spaltning paa Skolevæsenets Omraade, som har fortsat sig ned til vore Dage. Kampens første Maal var Skolens Frigjørelse fra Kirkens Eneherredømme. I de fleste protestantiske Lande naaede man frem til en virkelig Reform af Skolevæsenet, idet det lagdes ind under Statens Højhed, og de inddragne

kirkelige Midler anvendtes til Skolevæsenets Fremme. Men det nærmeste Tilsyn med Skolen vedblev dog ogsaa efter Reformationen at være Gejstligheden betroet, og Præstedannelsen var endnu igjennem lange Tider Hovedformaalet. Skolefagene forøgedes heller ikke: Christendom, Latin, lidt Dialektik og Rhetorik vare endnu alt. Kampens næste Maal var Undervisningsmethodens Forandring, idet man istedetfor Middelalderens døde formelle Dannelse krævede en mere real. Men efterhaanden som Udviklingen skrider frem, begynder det praktiske Liv at stille sine Fordringer til Skolen. Man nøjedes ikke længer med at fordre en Forandring i Undervisningsmetoden, man krævede ogsaa en Forøgelse af Skolefagene. En væsentlig Del af denne Kamp føres i det 16. og i Begyndelsen af det 17. Aarhundrede. Forfatteren har med Rette fremhævet, at de pædagogiske Bevægelser i denne Periode indeholde Spiren til alle de senere Aarhundreders Skolereformer¹⁾. Skjønt han i

¹⁾ Men Skolestriden i den nævnte Periode er kun en Udløber af alle de andre store Bevægelser paa Livets forskjellige Omraader. Jeg skal her minde om H. Baudrillarts Udtalelser i hans Værk: *·J. Bodin et son temps. Paris 1853.* Han skriver (Prefåge Pag. VII--VIII): *·Peut-être ceux qui n'ont pas étudié de près cette grand époque si troublée, s'étonneront-ils d'y trouver déjà tant de pensées qui leur semblaient contemporaines, tant de problèmes qui leur paraissaient nés d'hier. Ils s'étonneront de voir que le XVIe siècle a eu ses communistes, ses apôtres de la démocratie ses partisans de l'autorité absolue ou tempérée, ses défenseurs mêmes de la théorie des trois pouvoirs, ils s'étonneront qu'on ait discuté alors passionnément et subtilement, comme de nos jours, ces questions sur la société et sur l'Etat, que les générations, ignorantes du passé, s'imaginent à tour de rôle, agiter pour la première fois. Cet étonnement peut avoir quelque utilité. Il est bon de s'apercevoir qu'on a des aïeux.* Omsat paa Dansk vil det omtrent kunne siges saaledes: Det stolte 19. Aarhundrede regner sig det til Ære, at det har stillet de mange Problemer. Sagen er dog nok den, at de fleste af dem have været stillede for længe siden. Men det skulde være dette Aarhundredes Ære, at det fik dem løste, og dermed har det maaske lange Udsigter. Vi have det forud for Fædrene i det 16. og 17. Aarhundrede, at vor Synskreds er ganske anderledes vid, end deres var, men derfor se vi ogsaa KONSEKVENSERNE af disse Problemer i langt større Om-

det Hele taget har et godt Blik for Udviklingen paa dette Tidspunkt, burde han dog maaske have betonet Udviklingsvilkårene noget stærkere. Hvad Datidens fremragende Skolemænd, som Trotzendorf, Ratic, Comenius, og hos os Jakob Madsen Aarhus og Jens Dinesen Jersin, kæmpede for uden at kunne føre det igjennem, det blev glemt og atter Aarhundreder derefter optaget som noget nyt, man aldrig havde kjendt før. Men Grunden til, at de ikke kunde føre deres Ideer frem til Sejr, men kun naaede til at paapege dem, den laa ganske naturlig i Tidsforholdene. Thi først maatte Tankelivets Vilkaar retvendes, og dertil skulde man naa frem ad ganske andre Veje. Kampen maatte først føres igjennem paa Filosofiens Omraade, og siden skulde Pædagogiken optage Udslagene og føre dem ind i Skolen. Det er Renaissancens Filosofi, særlig som den fremtræder med Ramismen i Frankrig, Tyskland og ogsaa her i Norden, der har Æren for, at have sprængt Formalismens Skranker. Her have vi, om man vil, den negative Side af Kampen. Det er Kampen for Tankens Ret, der frigjør Videnskaberne for Skolastikens Lænker; først efter denne Frigjørelse kunde de udfolde sig i fuld Overensstemmelse med deres Udviklingslove og træde i Forhold til det praktiske Liv, og alt eftersom Tiden krævede det, kunde de finde Plads indenfor Skolefagenes Række. Og atter her maatte Kampen om Metoden for deres Udvikling først gennemføres paa Filosofiens Omraade. Men Kampen for Tankens Ret var ogsaa en Kamp for Tankens Ret til at træde frem i den Form, der er den naturligst og ligger den nærmest, det er Kampen for Modersmaalets Ret. Overalt i Evropa, hvor denne Kamp var oppe, kom der et ejendommeligt nationalt Moment ind. Det er denne Bevægelse, der er fremme paa Christian IV's Tid. Men

fang, og derved bliver Løsningen nok ikke lettere. Dertil kommer, at man i vort Aarhundrede har brudt med Traditionen paa saa mange Punkter og kastet Fædrenes Erfaringer overbord: men dermed skyder man ingen Gjenvej; thi disse kunne ikke undværes. Der er derfor saa meget desto større Opfordring til at søge at gjenvinde dette Tab igjennem de kulturhistoriske Oversigter, som vi saa længe have savnet.

Heegaard har ingen Anelse derom; han véd kun at fortælle, at den aandelige Bevægelse til Gunst for Modersmaalet, som begyndte med Reformationen, tabte efterhaanden sin Betydning. Og dog naaede man paa den Tid frem til at faa en latinsk Grammatik paa Dansk. Den Grammatikstrid, som dette Forsøg fremkaldte, endte med at Modersmaalet fik indrømmet en beskeden Plads ved Undervisningen i Latinskolernes nederste Klasser. Men den omtalte Grammatik blev efter nogle faa Aars Forløb atter skudt til Side, og Latinen sad endnu i Højsæde i over et Aarhundrede derefter. Naar Dr. Paludan i sin Fremstilling af dette Reformforsøg paaviser, hvorledes det er fremkaldt ved de tilsvarende Skolebevægelser i Tyskland, kunde han have tilføjet, at vi herhjemme dog paa en Maade ogsaa have haft noget at yde til Gjengjæld, idet nogle af de nye Skolebøger, som Christian IV lod udarbejde i Anledning af Skolereformen, endnu i Midten af det 17. Aarhundrede indførtes i tyske Skoler. For at nævne et bestemt Tidspunkt kan f. Ex. henvises til den Magdeburgske Skoleforordning fra 1658, der optog Stephani Colloquia majora og Bartholini Ethica¹⁾. Forfatteren har i et tidligere Afsnit ved at omtale Oprettelsen af Herlufsholm Skole henvist til den Indflydelse, der udgik fra Würtemberg, hvis Klosterskoler vistnok have tjent som Forbilleder. En lignende Paavirkning fra Udlandet kunde han have paapeget ved Oprettelsen af Sorø adelige Akademi. Det er en fransk Indflydelse, der gjør sig gjældende ved Oprettelsen af de ridderlige Akademier; men Sorø har dog vistnok ikke umiddelbart havt sit Forbillede i Frankrig. Det er sandsynligt, at det var „Collegium illustre“ i Tübingen, der foresvævede Christian IV, da han grundlagde denne soranske Stiftelse²⁾.

Som videnskabelig Meddelelsesform havde Modersmaalet ikke formaaet at gjøre sig gjældende; det maatte først arbejde sig frem i Litteraturen, dyrkes og uddannes særlig igjennem

¹⁾ Freimüthige Jahrbücher d. allgem. deutsch. Volksschulen VIII, 2. H. S. 118—20.

²⁾ Hist. Tidsskr. 4. R., IV, S. 31—36.

Digtekunsten. Først da kunde Latinen ophøre at være Fællesprog og afløses af de store Kultursprog. Fransk blev Diplomatiets Sprog under Ludvig XIV, og fra Slutningen af det 17. Aarhundrede kunde man i Tyskland høre Universitetsforelæsninger paa Modersmaalet. Men medens denne Udvikling for Modersmaalets Vedkommende foregik udenfor Skolen, og medens paa samme Tid de reale Videnskaber paa deres Udviklingsgang stedse førtes det praktiske Liv nærmere og paa mange Maader traadte i dets Tjeneste, fik Reaktionen, især fra den orthodoxe Gejstligheds Side, i den anden Halvdel af det 17. Aarhundrede endnu engang Overtaget indenfor Skolevæsenets Omraade og standsede Reformerne, indtil Pietismen og efter den Rationalismen atter tage Kampen op i det følgende Aarhundrede og føre Udviklingen ind i et nyt Spor, ad hvilket Realismen truer med at sprænge den humanistiske Dannelse og løbe ud i ensidig Fagdannelse. Skolestridighederne paa Christian IV's Tid bidrog væsentlig til at vække Sansen for Modersmaalets Udvikling. Dette har Dr. Paludan ogsaa fremhævet, men han burde maaske tillige have gjort opmærksom paa, at ligesom man i dette Tidsrum fik en latinsk Grammatik paa Dansk, saaledes naaede man ogsaa under den samme Konge frem til at faa udarbejdet en dansk Grammatik. Er. Pontoppidan fik først trykt sin *Grammatica Danica* 1668, men han siger selv, at dette Arbejde dengang havde ligget hen i tyve Aar. Det havde altsaa delt Skæbne med Arrebos *Hexaameron*. Man maa nu vel erindre, at det, at et Skrift ikke var trykt, betød i det 17. Aarhundrede ikke det samme som, at det ikke var kjendt. Hvad endelig Pietismen angaar, indskrænker Forfatteren sig til at fremhæve dens Betydning for Skolereformen i Tyskland, medens han ikke gjør Forsøg paa at vise, hvorledes og ved hvem denne Retnings pædagogiske Grundsætninger førtes frem herhjemme. Han kunde her have nævnet Biskop Jak. Lødberg i Fyen († 1731) og henvist til Fundatsen for Mulernes Skolestiftelse i Odense fra 1720, i hvilken den nævnte Livsretning vistnok har fundet sit ejendommeligste Udtryk her hos os (se derom Hofmans Fundatser V, S. 205—7).

Men jeg skal ikke føre disse Bemærkninger videre; de skulle ikke rette nogen Bebrejdelse imod Forfatteren, men kun ledsage den Tak, der herved bringes ham for hans store og betydningsfulde Arbejde, der i lange Tider vil blive staaende som den nordiske Skolehistories Hovedværk.

S. N. Gjellerup.